

Den 30. november 1943 rykket hundrevis av tyske politifolk og militære ut for å arrestere de mannlige studentene ved Universitetet i Oslo. Hyppige konfrontasjoner mellom Universitetet og de tyske okkupantene var årsaken.

Arrestasjonene på Universitetet

105260

Anders Bratholm
Professor

Skal man peke ut det mest dramatiske, det uhyggeligste døgn i Oslo Universitets historie, er svaret klart: den 30. november 1943. Den dagen rykket hundrevis av tyske politifolk og militære ut i biler og motorsykler for å arrestere de mannlige studentene. De skulle sendes til fangeleir i Tyskland og Universitetet stenges for resten av krigen.

Hvorfor skjedde det?

Det var en utløsende årsak: Brannstiftelsen i Universitetets aula natt til 28. nov. 1943, utført av folk fra den norske hjemmefronten. Men bak denne begivenhet og den tyske aksjonen mot studentene lå en årelang utvikling med hyppige konfrontasjoner mellom Universitetet og den tyske sivile lederen av det okkuperte Norge – Reichskommissar Josef Terboven.

Det begynte allerede i maidagene 1940, mens militære kamper ennå pågikk nordpå. Tyskerne hadde bestemt at det i Filmavisen på Oslo-kinoene skulle vises innslag fra den tyske erobringen av Norge. Dette ble møtt med norske demonstrasjoner, og det ble hevdet at Oslo-studentene sto bak. Dette førte til at Terboven innkalte Universitetets rektor, professor Didrik Arup Seip, sammen med tre studentrepresentanter. Det ble en skjennepreken, men Seip lot seg ikke målbinde. Han hevdet at beskyldningene mot studentene var grunnløse. Semestret var nå slutt, og de fleste av studentene hadde forlatt Oslo. Det kunne foreligge en forveksling med årets russ, men dens organisasjon var nå oppløst. Deretter gikk Seip til motangrep. Som fungerende leder av Kirke- og undervisningsdepartementet måtte han påtale at tyskerne hadde lagt beslag på flere skoler og på den måten hindret mange barn i å få skolegang.

Terboven ble overrumplet og svar skyldig. Seip «var meget, meget dyktig» ved den anledning, kunne en av studentrepresentantene senere fortelle. Men for Terboven ble det et prestisjenederlag som han flere ganger kom tilbake til. Siden gikk det fra vondt til verre. Rektor Seip lot aldri anledningen gå fra seg til å si hvor Universitetet sto i motstandskampen. Både hans immatriku-

MOTSTANDEN ved Universitetet under krigen fikk uhyggelige følger.

(Foto: NTB)

leringstale til studentene 15. aug. 1940 og talen til 25-årsjubelantene i begynnelsen av september ble kraftige merkeringer av motstandsviljen. I jubileumstalen siterte han fra et dikt av Bjørnstjerne Bjørnson: «Kamp da o venner! for frihet i Norden for frihet for alt som stammer av aand!»

Senere i september kom det til ny konfrontasjon – denne gangen mellom okkupasjonsmakten og Det norske studentersamfund. Det var for høsten 1940 valgt et samlingsstyre – og motstandsstyre. Den 21. sept. skulle den kjente antinazist og stridsmann overlege Johan Scharffenberg holde foredrag om «Minner fra 1905». Han var bl.a. kjent for sin diagnose av Adolf Hitler allerede på 30-tallet. Han ble betegnet som en «psykopat av profetypen på grensen til sinnssykdom». Det het videre at slike mennesker var farlige når de fikk makt. De kunne kaste Europa inn i krig og kaos. I mai 1940 skrev Scharffenberg sine opprørske artikler rettet mot okkupasjonsmakten: «Vivere non est necesse» – det er ikke nødvendig å leve, men underforstått: å kjempe mot undertrykkelsen.

Foredraget ble en hyllest til kong Haakon, som på den tiden hadde avslått å abdisere etter press fra enkelte hold i Norge.

Scharffenberg sluttet – under enorm tilslutning fra salen – slik: «La dem vite at Norges ungdom vil hevde Norges frihet og selvstendighet, koste hva det koste vil for oss alle sammen.»

Dette kunne ikke tyskerne la passere ustraffet. Scharffenberg og Studentersamfundets formann, John Sanness, ble arrestert, og Studentersamfundet tvangsoppløst.

Siden fortsatte motstanden, med rektor Seip som den sentrale leder på universitetssiden. En rekke forsøk fra NS og okkupasjonsmakten på å gripe inn i Universitetets tradisjonelle frihet, ble møtt med protester og forhalingstaktikk.

Det gikk som det måtte gå: Den 11. sept. 1941 innkalte okkupasjonsmakten lærere og studenter til møte i Aulaen.

Her holdt lederen for det tyske sikkerhetspolitiet – general Wilhelm Rediess – en tordentale over norsk vrangvilje og uforstand, særlig fra universitetshold. Rediess avsluttet med å erklære Seip avsatt som rektor og lederen av Kirke- og undervisningsdepartementet, NS-mannen Ragnar Skancke, innsatt som hans etterfølger. Samtidig ble Universitetets høyeste myndighet – Det akademiske kollegium – erklært oppløst. Kollegiets myndighet skulle overføres til den nyutnevnte rektor i samsvar med det nazistiske «førerprinsippet».

Taleren truet med standrett de lærere og studenter som ikke ville godta nyordningen. Dette var ingen tom trussel på bakgrunn av at tyskerne dagen før hadde erklært unnakstilstand i Oslo-området i forbindelse med at det på et par arbeidsplasser hadde vært tillopp til streik. Flere ble dødsdømt, og to henrettet samme dag, klubblederen Rolf Wickstrøm og LOs juridiske konsulent, Viggo Hansteen.

Siden Universitetet nå manglet en sentral ledelse i motstandskampen, måtte en slik bygges opp i dyp hemmelighet. Formann ble professor i psykologi, Harald Schjelderup. Han fikk med seg noen særlig aktive motstandsfolk ved Universitetet. Denne gruppen – «Aksjonsutvalget» – oppnådde takket være gode kontakter i fakultetene å få sine vedtak fulgt av de aller fleste lærere og studenter, uten at de visste hvem som sto bak. Aksjonsutvalget sto i nær kontakt med et viktig organ for motstandsbevegelsen, «Koordinasjonskomiteen».

Kort tid etter at rektor Seip var avsatt, kom turen til de studentvalgte organene. De ble erstattet av utpekte NS-studenter som skulle ivareta studentenes «interesser». Igjen vokste det frem et hemmelig utvalg – denne gangen var særlig motstandsbevisste studenter.

I løpet av 1942 tilspisset motsetningen seg mellom nazistene og Universitetet. Det var særlig en sak som førte til alvorlig konflikt: Et vedtak om at NS-studenter og norske frontkjemper på tysk side skulle ha fortrinnsrett til de lukkede studiene.

Etter kraftige protester fra universi-

tetshold utsatte nazistene saken, men de kom tilbake med den i 1943. Dette utløste nye protester. Det store flertall av Universitetets lærere undertegnet et opprop hvor det bl.a. het at opplyst av studenter på politisk grunnlag ville gjøre – Universitetet til en institusjon med

Forlangte at Quisling skulle gripe inn

vesentlig annen karakter enn det hittil har hatt. Hvis vedtaket skulle bli gjennomført, måtte Universitetet «gi avkall på å bruke de universitetslærere som føler seg samvittighetsforpliktet overfor en oppfatning av universitetsgjerningen som er uforenlig med de prinsipper det nye reglement bygger på».

Dette var i virkeligheten en trussel om streik, selv om ordet streik ikke ble brukt. Trusselen utløste raseri på nazisthold, og Terboven forlangte at Quisling skulle gripe inn. Han bestemte seg for «å sette seg i respekt», og 11 universitetslærere og ca. 70 studenter ble arrestert i dagene omkring 15. oktober 1943.

Det ble i ukene som fulgte utvist stor aktivitet for å få de arresterte løslatt, og det ble fra NS-hold forespeilet at det skulle skje. Men det trakk ut med løslatelse, og den hemmelige studentledelsen mistet tålmodigheten. Den ga en parole om at studentene skulle sende inn individuelle protester mot arrestasjonene, og i løpet av et par dager kom det inn nesten 2000 protestskriv.

Dette vakte forargelse på NS-hold, og det ble hevdet at protestene måtte trekkes tilbake dersom arrestantene skulle kunne frigis.

Det var på universitetshold delte meninger om hva man nå skulle gjøre, men så skjedde det noe som med ett slag endret situasjonen: Natten til 28. nov. satte fire fra motstandsbevegelsen fyr på Aulaen. De var selv brannvesenet, og ilden ble raskt slukket. Men Terboven oppfattet brannen som en grov provokasjon fra studentenes side, og brannen fikk følger som neppe noen hadde tenkt seg.

Dagbladet Akersgt. 49, Oslo. POSTADRESSE: postboks 1184 Sentrum, 0107 Oslo

SENTRALBOKS 22 31 06 00:

Kl. 07.30-24.00, søndag 17.00-23.00.
Direkte linjer nær sentralbordet er stengt:
Sentralredaksjonen 22 31 07 42, Vaksjef
22 31 07 51, Utenriksredaksjon 22 31 07 72, Spor-
ten 22 31 07 38, Diktfor 22 31 07 32, Setterfak-
tor 22 31 07 51, 22 31 07 22.
Resepsjon 22 31 08 88.
Telegramadr.: Dagbladet, Oslo, Teleks 71020
DIREKTE TELEFONER:
Tipp telefonen 22 20 00 00

Telefaks: 22 31 09 25
Lossalg 67 97 33 19
Redaksjonen 22 42 95 48 / 22 31 09 79
Produksjonen 22 31 06 05
Annonseavdelingen 22 31 05 05
Administrasjonen 22 31 06 08
Økonomiskavdelingen 22 31 06 06
Telefoto 22 31 06 04 / 22 31 06 09
Analogt: 050 30 670
Kjørekontoret (02.00-14.00, lørd. -11.00) 67 97 33 19

Lossalg 22 31 05 11
Distribusjon 67 97 33 19
Dagbladsentralen 22 42 85 67
K/S A/S Dagblad-Trykk, Lorenskog 67 97 33 16
Abonnementservice 67 97 33 16
UTLANDET:
Brussel: Rubenland 199, Brussel 1040.
Tlf. 095-322-230 7414
Telefaks: 095-322-230 7355
Journalist: Morten Strand
New York: c/o New York Newsday, Two Park Avenue,

N.Y. 10016, USA
Tlf.: 095-1 212 532 6894.
Telefaks: 095-1 212 532 6932.
Journalist: John Arne Markussen,
tlf. privat: 095-1 212 355 2567.
Faks privat: 095-1 212 759 2558.
London: 13 Marlborough Road, Fulham, London W5.
England. Journalist: Jan Lystad.
Tlf.: 095-44 81 567 76 29.
Telefaks: 095-44 81 840 68 13.
Berlin: Rubensstrasse 98, 12157 Berlin 41.